

KNJIŽEVNA POROČILA

Dr. Magajna Bogomir: *Bratje in sestre*. Novele in črtice. 1932. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 183 str.

Mlajša slovenska proza je zadnjih nekaj let pogumno začela stopati iz skromnega zatišja majhnih, neznatnih prilik ter je čedalje bolj začela zahtevati svoje pravice po resnični, svobodni besedi in po uveljavljenju. Uklenjena v tok razmer, ki so jo tlačile k tlom, je segla najprej po izpovedi mladega rodu, ki je iskal svoje ceste in luči ter je šel za novim človekom; ta rod, ki je doraščal med vojno in je šele po vojni dojel samega sebe, je spoznal, da zanj v resnici ni preostalo prav ničesar več, ob kar bi se še lahko oprl v stiski, stal je tako rekoč razorožen pred vsemi nalogami, ki mu jih je začelo zdaj narekovati življenje. Ta rod je spoznal, da so propadli vsi ideali, ki so lahko kdaj še svetili komurkoli od starejših pisateljev. Mladi slovenski pisatelj, ki je hotel še izreči odkrito in jasno besedo, je ostal v tem svojem spoznanju osamljen ob cesti, zlomljen od časovne stiske in od vsega, kar mu ni dalo, da bi svobodno zadihal v novi, čisti, nezlagani, prihajajoči čas. Edino orožje v tem času, ko so ugasnili vsi nekdanji svetilniki, mu je bila: slutnja in neizmerno upanje, da se mora — pa četudi za ceno lastnega življenja — rešiti iz ruševin razpadajoče preteklosti. Ta slutnja se je najbolj tragično uresničila ob Kosovelovi smrti, potem pa je toliko bolj močno pognala v mladini, kateri je slutnja pričela postajati začetek novega, iz ruševin starega sveta se porajajočega življenja. Morda današnja literarna mladina v borbi za besedo in izraz svojemu hotenju nima še dovolj nabrušenega orožja, toda, kar je najvažnejše: ta mladina skuša biti sama v sebi iskrena, predvsem pa skuša obračunati z vso tisto laži-umetnostjo, ki se je izneverila življenju ter je za lepi videz zunanosti prodala resnico človeka-delavca, borca in vso bedo in trpljenje, iz katerega si je zdaj pa zdaj kovala svoj kapital. Nič drugega ni današnjemu literarnemu rodu bolj potreba, kakor da stopi spet tja, kjer je njegovo mesto: *nazaj v areno življenja*.

Zato se mi ob Magajnovih „Bratih in sestrah“ ne zdi odveč odkrita beseda, ki jo je treba vendarle prej ali slej zapisati, namreč, da se razčisti idejna in umetniška desorientiranost rodu, ki je obsojen, da z eno roko poruši vse zastarele forme in vso tisto ogromno skladovnico lažnivih in hinavskih idej, ki so samo v napotje družabnemu in umetnostnemu razvoju, z drugo roko pa, da zgradi novo stavbo nove kulture, ki bo vseh ljudi dostojno in vredno prebivališče. Pot do tega pa ne vodi preko umetniške laži in lepo fosforescirajočih literarnih fraz „bratov in sester“, ker jim morem očitati prelahkomiselno in prelahkovestno gospodarjenje s človekovo odgovornostjo.

Štirinajst črtic in novel je avtor zbral v knjigi, večinoma črtic in novel, ki so bile objavljene v „Domu in svetu“, „Mladiki“ ali „Križu na gori“, za avtorjev literarni obraz pa so značilne, ker se nam v njih najbolj jasno zrcali njegovo osebno hotenje, postaviti na mesto resničnega, objektivnega sveta svoj osebni, subjektivni svet čuvstva in sanj. Doslej je avtor izdal že dve knjigi: zbirko „Primorske novele“ in avtobiografski roman „Gornje mesto“, tretja „Bratje in sestre“ pa stoji razvojno med obema navedenima. Važno pri tem je zlasti dvoje: da je knjigo napisal *Magajna* in da ima knjiga naslov: „*Bratje in sestre*“.

Tretjič je važno, da je knjigi za posvetilo napisal tole: „Zbirka je pisana živim, bratom in sestram, ki se hočejo iztrgati iz mračnih (!) vezi materializma,

ki se boré iz nejasnih temin sedanjih dni k Bogu, in tistim med „najnižjimi“, ki jim beda in glad ne moreta ubiti živega poleta širokih (!) duš in ki so bolj ljudje kakor marsikdo, ki nosi ime človek in je bogat in priznan od milijonov.“ S temi besedami je Magajna prav za prav že označil samega sebe in svoje delo. Svet mu tone v nejasnih teminah materializma, zato se mu javlja potreba po višjem, idealnem svetu, kjer ni ne dobrote ne zla ne borbe. Zbirka je predvsem odsev zgolj osebnega, individualističnega človeka, ki še zmerom ne more priznati svoje okolice, kakršna je, in zato teži — iz svoje samote in proč od vsakega zunanjega gibanja — za tem, da bi odkril neko novo življenje s posebnim svetom in z novimi zgolj čustveno dobrimi ljudmi. Avtor si zamišlja svoj lastni utopični svet, toda takega življenja, take pokrajine in takih ljudi v resnici ni, ostal je samo odblesk ideje, ki ni mogel, da bi s svojimi žarki obsvetil zemljo in človeka, ampak je ugasnil v lastni megli. V tej samoprevari in obenem iz tega izvirajoči individualistični genialni maniji tiči vsa beda umetnosti. Množice delovnega in brezposelnega ljudstva (zdi se, da njegove bede nikjer ni?) defilirajo mimo teh slonokoščениh stolpov umetnosti, življenjski kolektiv gre v svojem nujnem razvoju molče mimo in čaka sam iz sebe prebujenja. Ta pisateljski egocentrizem je pokazal ne samo, da nima mnogo zmisla za veliko delo skupnosti, ampak da je zmerom razbijal svet v trenutne reflekse osebnih čustev in večnostno nadahnjenih vizij ter si sam skopal grob, da bo v njem boguvdano zaspal. Tako se je porodila tista visoka, vase zaverovana „umetnost“, ki ni nikdar imela prav nič skupnega z življenjem, razen, da se je kdaj pa kdaj iz radovednosti sklonila kakor milostljiva gospa na dno prostituirajoče se ulice življenja. Prej bi človek označil tako umetnost kot nenaturni izrodek blede življenjske impotentnosti. „Naša morala, naša religija, naš nacionalni čut: vse je propadlo. Od njih ne moremo posneti nobenih življenjskih pravil in v pričakovanju tistega časa, ko nam bo mogla znanost povedati pravo resnico, se moramo držati *edine* realnosti, našega — *Jaza!*“ Tako pravi ideolog meščanstva Maurice Barrès.

S tem, se mi zdi, sem dovolj točno označil idejno razhajanje pisatelja „bratov in sester“ s svetom, ki sicer tudi teži za združitvijo tistih „najnižjih“, toda ne v ureditev nekega imaginarnega „bratstva“ na idealistični podstavi neke večnostne etike (naslov: *Bratje in sestre*), kakor jo skuša Magajna nedosledno oznanjati, ampak na čisto materialno-gospodarskem stališču.

Vsebinsko bi razdelil svet teh črtic in novel na erotični, socialno-domovinski in etični svet, toda vse te motive najdemo skoraj v vsaki njegovi noveli. Ozadje je zdaj pokrajina ob reki (Noemi), kraška pokrajina (Beli konjiček), morje (Podlistek), potem ječa (Regina coeli, Pismo), bolnišnica (Zdravnica Marija), zdaj mesto (Stenjka Razin, Mladi mesec), potem klinika s študenti (Gospod general). Magajna se dotika snovnega življenja samo toliko, kolikor ga potrebuje za svojo idejo in sanje: njemu je osnova življenja bog, ideja, nekaj, kar naj bi bilo nad človekom, ne pa to, na čemer človek stoji. Zato so vsi ljudje in vse življenje z dogodki vred samo njegove podobe dobrega ali zla. Tako so nastali *simboli* in *alegorije*, *simbolično-alegorični* stil in prav tako ozračje, v katerem prav za prav ni nobenega valovanja življenja navzgor in navzdol, ampak samo mirna, brezplodna statičnost. Magajna se ne spušča v borbo s svetom, temveč se rajši zateče v varno zavetje svojih prividov, ker bi sicer moral spoznanju podleči. Zato ostaneta pri njem zmerom dve skrajnosti: na eni strani je bog z večno dobroto in pravičnostjo, z eterično idealno lepoto

in s platonskimi čuvstvi, na drugi strani pa leži zanj mračni nepremakljivi svet materializma. Zavoljo tega napravi, da se Vineta (ves snovni svet) gubi pod njim v globino. Kot film brez godbe drevijo slike na dnu. Vozovi in množice se pode skozi morje hiš. Zato mu je slovo od tega sveta v drug višji svet polno veselja in mu je radosten beg. (Mladi mesec, str. 157.) Prav zaradi tega dualističnega gledanja pa v njem nastaja spor med razumom in čuvstvom, ki pa ostane skoraj zmerom nerazrešen. Takšno razumsko spoznanje je na primer: „Ne vidiš, da so dnevi prehiteli leta? Množice se spajajo v neskončne trume. Sam glas nekdanjega Boga bi ne mogel več preko vseh. Brezbrojna rast je povezala ljudi med seboj. V času, ko rasto mesta kot rože nekoč, ni več prostora za nadzemske preroke. Pošlji Budo na svet sedaj in plačali ga bodo bogato v tvornici filma, da bo zabaval ljudi s prikazovanjem nekdanjega Bude preroka. Nadzemcev in nadzemskih misli ne potrebujemo več.“ (Mladi mesec, str. 150.)

V odporu proti tej resničnosti si zaželi godbe in pesmi, toda tega mu nihče ne more zabraniti (kajti v onostranstvu so valute zelo nizke in se dobi skoraj vse brezplačno!); zato hoče, da bi se pesem doteknila tudi src drugih ljudi, tistih „najnižjih“, ki „jim beda in glad ne moreta ubiti živega poleta širokih duš“, zato Zila poje tolažilno pesem ljudem:

„Večerna zvezda angel je
in ljubi.
Glejte v zvezdico, ljudje,
saj ljubi,
ljubi, ljubi vas, ljudje!“ (Str. 154.)

Kakor je takšna tolažba brez vsake stvarnosti, tako tudi ni vprašanje, ali bo mogla bednim in gladnim razpeti široke duše za polet v neko namišljeno stratosfero, kajti kljub izrednemu napredku tehnike se še zmerom lahko pripeti kakšen defekt, da strmoglavi drzni pilot — po zakonu o zemeljski privlačnosti — spet na tla (*Ikarus*). Tako je razumljivo, da kljub tragičnosti dogodka samega na sebi *Ikarus* ni tragičen, ker njegov konec ni življenjsko nujen. Slično se lomi avtorjevo idealistično gledanje v socialni črtici „Neli“. Tu je samemu sebi jasno pokazal, da mora tako gledanje delavko Neli nujno privedi — do razočaranja, kar pa ni niti tragično usodno, kakor je avtor hotel, ampak je kvečjemu od delavke Neli neumno, da je verjela. Črtica bi bila lahko za primer, kakšna socialna literatura ne sme biti. Kapitalistovo krivdo vidi Magajna le v njegovi neetičnosti, ne vidi pa sistema in razredne borbe, zato tudi nima za njegovo neetičnost druge pomoči kakor onemoglo zgražanje. To avtorjevo človečansko, socialno noto, ki ni nič drugega, kakor izpreobračanje kapitalista s kadilnico v roki, čutimo bolj ali manj v vseh njegovih novelah. V drugih črticah mu je bolj uspelo podati strnjeno ideje z obliko (*Zdravnica Marija*, *Stenjka Razin*). Miselno spadajo v isto vrsto: *Primorska črtica*, *Beli konjiček*, *Pismo in Regina coeli*, v katerih nam kaže trpljenje zasužnjenega naroda. Najmočnejša, „*Regina coeli*“, nam podaja pretresljivo podobo ječe in muko po nedolžnem zaprtega dekleta, ki naposled zblazni in umre. Novela je krik proti krivičnosti sveta in zatiranju človeka. Lepa črtica *Ananas* se mi zdi v knjigi najboljša, ker je najbolj preprosta in resnična. *Ikarus* pa z močnim stopnjevanjem dejanja priklene nase, medtem ko bi *Gospod general* po svoji osnovi lahko postal močna tragična čehovska figura, če je ne bi avtor preveč zidealiziral.

Jezik, ki ga Magajna piše, prehaja mestoma v patetičnost in dela bolj vtisk literarne rutine kakor pretehtanosti besede za besedo ter ima vse lastnosti jezika, ki mu pravimo „pocukran“ stil.

V celoti pa se mi zdi, da so te novele in črtice predvsem *literatura*, ki jo označuje miselna nejasnost, nekoliko sladkobna čuvstvenost in gostobesednost. Pot mlajše slovenske proze mora od tu vsekakor iti k stvarnosti in k življenju.

Stanko Janež.

Knjige Goriške Mohorjeve družbe za leto 1933. O božiču je izšlo običajnih pet knjig, ki štejejo skupaj kakih 550 strani. Za pozneje obeta družba še tri izredne knjige (dr. Josip Valjavec: „Don Bosco“; inž. Josip Rustja: „Kmetijski nauki“; Vinko Vodopivec: „Zdrava Marija“). Leposlovje je v tem književnem daru nekam skopo odmerjeno, ker šteje le en ponatis in en prevod, smer in namen družbe pa sta v njem jasno in vobče dobro izražena.

Družinski koledar za leto 1933. Ta koledar se bolj in bolj krči in je pogloma skopnel na petino ali šestino svojega nekdanjega velikega obsega. Razen koledarske in gospodarske vsebine, pristojbin, listnice in oglasov ima le nekaj pesmic in nekaj kratkih prevodov. Morda je temu kriva skoro vsakoletna zaplemba, dasi ne prinaša nikdar nič spotekljivega. Pa to je postalo tam, kjer izhaja, že splošna bolezen skoro vseh slovenskih in slovanskih koledarjev. Bog jim pomagaj, sami si ne morejo!

F. S. Finžgar: „Strici“. S to „kmečko zgodbo“ nadaljuje družba svojo navado, da včasih ponatisne kako starejšo slovensko povest naših priznanih pisateljev, če ni zmerom dobre izvirne povesti pri roki. O „Stricih“ se je precej pisalo, ko so pred petimi leti prvič izšli pri prevaljski Mohorjevi družbi. Tukaj bi poudarili, da je ponatis te zgodbe prav srečna misel, ker je povestica po zasnutku in izvedbi umetnostno polnovredna in vsebuje več, nego se zdi. Finžgar je dotiral v njej jedrnatost naše ljudske govorice na precejšnjo višino in sam Fran Levstik najbrže poskakuje na onem svetu ob njej od čisto slovenskega ugodja.

J. N. Krasnov: „Pri podnožju Božjega prestola“. Prepobožen naslov za roman, kaj? Pa je le pravi. Ni namreč nebeški prestol, temveč najvišja gora Alatanskega gorovja v divji osrednji Aziji na rusko-kitajski meji. Knjiga se izkaže kot prvovrsten pustolovski roman o noričici Fanici, Feodoziji Nikolajevni Poljakovi, ki poišče svojega odurnega strička, tovariša iz otroških let, ženskam neprijaznega poveljnika koljdžatske stražnice Ivana Pavloviča Tokareva. S svojim junaštvom, svojo drznostjo, podjetnostjo in neustrašenotjo ga do konca romana toliko zmehta, da se poročita. Razgibano dejanje, zajemljivi značaji in navdušeno opisovanje divjih azijskih krasot pritegne čitatelja, da rad izpregleda kakšno jezikovno pegico v prevodu Gregorja Hrastnika.

Rado Bednarik: „Križem sveta“. Neumorni sestavljalec zemljepisnega in zgodovinskega poljudnega štiva založbe „Sigma“ je zbral štirinajst potopisnih in znanstvenih črtic iz raznih koncev sveta. Nekatere so v obliki beležk o lastnem ogledovanju sveta, druge so povzete po raznih učenjakih in potopiscih, vse pa so pisane živahno in mikavno.

Antonio Dragon S. J.: „Za Kristusa“. Življenje svetega Mihaela Proja iz Družbe Jezusove. — To je dušeslovno precej zajemljiva življenjska podoba sodobnega mehikanskega verskega gorečnika, ki je v boju za Cerkev s svojim delom državne mogočnike tako razkačil, da so ga dali 23. novembra 1927.